

УДК 331.5.024.5

СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО

Аксьонова Ірина Вікторівна

к.е.н., доцент,

Харківський національний економічний університет

імені Семена Кузнеця

м. Харків, Україна

ivaksyonova@gmail.com

Анотація: Показано роль ринку праці у формуванні соціально-економічних відносин у сучасному суспільстві, проаналізовано напрямки формування та розвитку сучасного ринку праці відповідно до запитів роботодавців та очікувань претендентів на роботу. Розглянуто вплив пандемії коронавірусу та воєнного стану на ринок праці України та виділено основні тренди його розвитку.

Ключові слова: ринок праці, тенденція, роботодавці, претендент роботи, вакансія, компетентність, цифровізація.

Ринок праці в будь-які етапи розвитку суспільства посідав завжди центральне місце серед інших ринків. Це пов'язано з тим, що ринок праці виконує соціальну, економічну та демографічну функції. В межах кожної функції є компоненти, що торкаються різних аспектів життєдіяльності людини, економіки та суспільства в цілому. Так, ринок праці в соціальному вимірюванні визначає та формує найважливіші джерела доходів та добробуту населення, що значно впливають на рівень та якість його життя. З економічної точки зору, ринок праці виступає як найважливіший виробничий ресурс, що характеризується на підставі оптимального залучення, розподілу, регулювання і використання трудового потенціалу.

Розвиток діджиталізації усіх сфер суспільного життя, яка базується на виробництві, розповсюдженні та споживанні великих масивів інформації, викликав значні соціально-економічні перетворення, в тому числі й у сфері трудових відносин. Цей факт змінив мету суспільства, яка тепер полягає не в накопиченні матеріальних благ, а більше орієнтована на нематеріальні цінності та інтереси, на зміну характеру та типу професійної діяльності, модернізацію трудових відносин. В цифровому суспільстві стають більше затребуваними нові професії та навички й компетентності, якими володіють претенденти роботи.

Стан та напрямки розвитку ринку праці швидко змінюються. Спочатку ситуацію на ринку різко змінила пандемія коронавірусу, яка почалася навесні 2020 року і виступила як форс-мажорна обставина, в якій опинилися і роботодавці, і претенденти роботи. У лютому 2022 року російська воєнна агресія знову змінила стратегію розвитку на ринку праці.

Аналіз глобальних трендів на національному ринку праці у 2021 році (через рік після початку пандемії) показав, що серед 220 компаній-роботодавців, які були опитані, 45% оцінили 2021 рік як період, в який вони змогли стабілізувати своє положення, 15% – мали стабільну роботу, 14% – мали складний період протягом 2020-2021 рр., в якому чергувалися і підйоми, і падіння їхньої діяльності, по 7 % роботодавців відповіли, що мали серйозні потрясіння в бізнесі, були вимушені перебудувати бізнес-процеси та активно розвивалися, і лише 5% – мали скорочення своєї діяльності. Саме пандемія спонукала підприємства і організації почати значну модернізацію та перебудову свого бізнесу в напрямку розвитку онлайн-комунікацій з клієнтами, постачальниками, співробітниками. [1]

Проведений паралельно аналіз відповідей претендентів роботи показав, що для 31% респондентів основною причиною пошуку нової роботи у 2021 році був низький рівень заробітної плати. Так, лише 44% працівників зазначили зростання заробітної плати, а для 29% вона зменшилась (або через скорочення кількості робочих годин (10%), або взагалі без пояснення причин (19%)). [1].

Як відомо, обсяг ринку праці переважно визначається попитом на робочу силу, який, залежить від загальної економічної кон'юнктури в країні. В ситуації, коли економіка зростає, попит на робочу силу також підвищується, що сприяє розширенню ринку праці, і, навпаки. Розширення чи звуження ринку праці викликає, в свою чергу, зміну кількості економічно-активного населення та співвідношення між його складовими, тобто зайнятими і безробітними.

Аналіз за даними кадрового порталу grc.ua [1], показав, що роботодавці потребували робітників, які вміють працювати онлайн, використовувати новітні сервіси в сфері інформаційних технологій та комунікацій, продажів, маркетингу, транспорту та логістики. Серед претендентів роботи найактивнішими були саме молоді спеціалісти, частка резюме яких у 2021 році складала 21%.

Отже, основні тренди розвитку ринку праці у 2021 році базувались на викликах майбутнього, пов'язаних з дефіцитом необхідної кваліфікованої робочої сили, перспективних можливостях для потенційних трудових ресурсів, перевагах дистанційних форм та гнучких графіків роботи над традиційним працевлаштуванням.

Воєнна російська агресія 2022 року сприяла поглибленню визначених трендів, особливо в частині віддаленої роботи, що значно змінило ситуацію на ринку праці. Найбільша кількість претендентів, які розглядають саме віддалену роботу, спостерігається в Донецькому, Дніпропетровському, Київському, Луганському, Одеському та Харківському регіонах. [2] Даний факт пояснюється масовою міграцією працездатного населення, коли на початку березня 2022 року люди виїхали закордон або в більш безпечні неприкордонні регіони, і, за можливості, бажають працювати онлайн.

Слід відмітити, що міграційні настрої населення були й до 2022 року, так кожної хвилини близько 5 осіб мігрувало з України, 40% населення у працездатному віці були готові виїхати, 57% молоді розглядали пропозицію роботи за кордоном [2]. З початком війни міграційна ситуація загострилася, з України виїхало понад 14,5 млн осіб, з них – близько 11,7 млн осіб до країн

Євросоюзу, з яких 7,7 млн осіб зареєстровані в Європі як «отримувачі тимчасового захисту». На кінець 2022 року кількість українських біженців, зареєстрованих у Європі, становить понад 4,7 млн осіб [3]. Найбільша кількість вимушених переселенців спостерігається в Польщі, Німеччині та Чехії.

Аналіз соціально-демографічного та економічного портрету вимушених мігрантів [4], показує, що, на відміну, від міграцій попередніх років (2014-2015 рр.), коли серед м'ягтників мігрантів переважали чоловіки у віці 30-40 років, наразі найбільшу питому вагу займають жінки і діти (87%), серед яких працездатного віку – 75%. Серед мігрантів 70% мають вищу, повну або незакінчену освіту, 64% були працевлаштовані в Україні до того, як виїхали, а станом на сьогодні працюють лише 28% (або в Україні дистанційно, або в країнах, куди переїхали), 47% мігрантів мешкають лише на соціальні виплати або власні кошти. Слід зазначити, що найбільша кількість мігрантів спостерігається із м. Київ (18%) та м. Харків (15%), крім того у 16% мігрантів зруйноване житло, отже вони нескоро повернуться в Україну.

Всі ці моменти гостро впливають на стан і подальше відродження й формування ринку праці. Ринок праці, якому і до 2022 року були притаманні тенденції стати дефіцитним, внаслідок збільшення пенсійного віку, депопуляції населення і його старіння, трудової еміграції та демографічної кризи, продовжив дану тенденцію, що відображається на попиті і пропозиції вакансій, і збільшує тиск на бюджет в частині пенсійного забезпечення. В результаті маємо дисбаланс на ринку праці і нестачу кваліфікованих кадрів за певними спеціальностями. У той же час кількість спеціалістів, які претендують на одне робоче місце, у 2022 році збільшилася на 40%, що пояснюється втратою роботи через переїзд, через пошкодження місця роботи або у пошуках додаткового заробітку. Так, наприкінці 2022 року на одну вакансію припадало від 80 до 150 претендентів роботи [5], загальна ж кількість самих вакансій зменшилася у 25 разів порівняно з січнем 2022 року та у 19 разів порівняно з 2021 роком. Фахівці-аналітики work.ua зазначають, що лише за такими видами діяльності, як медицина, фармацевтика, сільське господарство та агробізнес, сфера

інформаційних технологій попит на робочу силу знизився менше, ніж за іншими галузями. [6]

Бізнес-структури намагаються пристосуватися до сьогоденних реалій і максимально зберегти свій кадровий склад. Але, внаслідок розглянутих вище факторів, на одного робітника припадає більше роботи, а вільних посад стає менше, що посилює конкуренцію між претендентами на одну вакансію. Претенденти роботи повинні, крім того, володіти певними навичками, які потрібні роботодавцям наразі, і бути в змозі швидко оновлювати їх.

Отже, модернізація та розвиток ринку праці в сучасних умовах відбувається з урахуванням двох складових. З одного боку – під впливом розвитку цифрової економіки, що пов'язана з перебудовою в напрямку посилення ролі інформаційних технологій у більшості галузей та видів економічної діяльності, а, з іншого – в умовах воєнного часу, коли ми маємо відтік за кордон працездатного населення, молоді, як потенційної робочої сили, відтік кадрів з мобілізаційних причин, безробіття через пошкодження промислової та критичної інфраструктури у багатьох, особливо прикордонних, регіонах.

Що стосується першої складової, то, як зазначають дослідники [7], в 2018 році на засіданні Всесвітнього економічного форуму в Давосі було визначено основні ініціативи стосовно формування майбутнього для ринку праці, який наразі розвивається під впливом прискорених темпів інформатизації та цифровізації. Виходячи з цього, фахівці [7-9] визначають основні тренди майбутнього розвитку суспільства, що впливатимуть на формування ринку праці:

розвиток інформаційно-комунікаційних цифрових технологій, штучного інтелекту, автоматизація та роботизація технологічних процесів, екологічна безпека, які сприяють появі нових професій (Індустрія 4.0) та значній модернізації та трансформації вже існуючих в напрямку посилення вмінь розуміти й обробляти Big Data, володіння крос-дисциплінарними знаннями та уміння працювати у віртуальному середовищі;

глобалізація та інтернаціоналізація суспільства загалом, й економіки, зокрема, що посилюють процеси економічної спеціалізації та територіального поділу праці й збільшують вимоги до умінь працювати в мультинаціональному середовищі, до рівня знань іноземної мови, що, в свою чергу, підвищує конкуренцію серед робочої сили й формує, поряд із професійними (hard skills), «м'які» (soft skills) компетентності;

розвиток економіки за моделлю спільного споживання (шерингової економіки), що посилює легкість доступу для глобального ринку, особливо для малих та середніх суб'єктів підприємництва, знижує витрати на доступні товари і послуги і, відповідно, зменшує попит на традиційну робочу силу та підвищує розвиток нових форм зайнятості, таких, як, наприклад, краудсорсинг, аутстафінг, фріланс, коворкінг та ін.;

розвиток клієнтоорієнтованого підходу, який змінює парадигму спілкування з клієнтами і є слідством підвищення конкуренції як між бізнес-структурами, так і в державному секторі економіки (освіта, охорона здоров'я тощо).

Що стосується другої складової, то важливою компетентністю сьогодення та майбутнього для потенційних трудових ресурсів та роботодавців є вміння ефективно діяти в постійно змінюваних соціально-економічних умовах з урахуванням впливу різноманітних ризиків та непередбачуваних ситуацій. Сьогодні все більш затребуваними стають компетентності кризового менеджера, спеціаліста з трансформації, директора зі стратегії, керівника з вирішення проблем, які володіють також навичками роботи в крос-культурному бізнес-середовищі. Необхідність таких змін була підкреслена на конференції «Освіта, перепідготовка та інклюзія: трансформація в умовах кризи», яка проходила в межах головування України в Стратегії ЄС для Дунайського регіону і була присвячена трансформаційним процесам на ринку праці, що виникли як наслідок кризових процесів у світі [10].

Таким чином, головні тенденції розвитку видів економічної діяльності та ринку праці, який забезпечує їх необхідними кваліфікованими кадрами, в

умовах нестабільної економіки з постійними викликами, формуються на основі створення нових технологій та віртуальної реальності й пов'язані із впровадженням нових підходів до працевлаштування, трудової мобільності; забезпеченням розвитку та адаптації компетентностей до сучасних реалій та соціально-економічних потреб сьогодення.

Список літератури

1. Барометр ринку праці України: головні тенденції 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eba.com.ua/barometr-rynku-pratsi-ukrayiny-golovni-tendentsiyi-2021-roku/>
2. Ринок праці України: сьогодення і тенденції майбутнього [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eba.com.ua/rynok-pratsi-ukrayiny-sogodennya-i-tendentsiyi-majbutnogo/>
3. Омбудсмен розповів, скільки українців виїхало за кордон із 24 лютого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/01/novyna/polityka/ombudsmen-rozpoviv-skilky-ukrayincziv-vyuyxalo-kordon-24-lyutoho>
4. Куди поїхали та ким працюють українці. Складено портрет трудового мігранта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tvoemisto.tv/exclusive/chy_mozhut_ukraintsi_staty_trudovymy_migrantamy_ta_shcho_mozhe_zrobyty_kraina_shchob_povernuty_lyudey_zza_kordonu_138193.html
5. Тенденції ринку праці України у 2022 році та на що варто сподіватися шукачам роботи у 2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uprom.info/news/tendencziyi-rynku-praczi-ukrayiny-u-2022-rocz-i-ta-na-shho-var-to-spodivatysya-shukacham-roboty-u-2023/>
6. Яким став український ринок праці під час війни: час для наймачів та гнучкість працівників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://delo.ua/uk/society/yakim-stav-ukrayinskii-rinok-praci-pid-cas-viini-cas-dlya-naimaciv-ta-gnuckist-pracivnikiv-395488/>
7. Сучасні тенденції розвитку ринку праці в Україні: наукова доповідь /

[Джинчарадзе Н.Г., Боков О.В., Гулевич О.Ю., Вітряк Т.Б., Шостак І.В., Куліков Г.Т., Красівський Д.О., Савченко Н.В., Савенко О.О., Літвінчук Л.Й.]. – К. : ІПК ДСЗУ, 2018. – 42 с.

8. Looking for a job? 5 keys skills to work on [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/agenda/2016/06/these-are-the-key-skills-that-job-candidates-lack/>

9. Туль С. І. Нові форми праці в умовах діджиталізації економіки та світового ринку праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_2_2019ua/21.pdf

10. Дунайська стратегія сприятиме розвитку ринку праці в Україні в умовах війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/dunaiska-stratehiia-spryiatyme-rozvytku-rynku-pratsi-v-ukraini-v-umovakh-viiny-minrehion>